

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

Maraş ve Çevresinde Kürt Eşkıyaları (1917-1918)

Bayram Ayna¹

ORCID-0000-0002-8541-7256

Öz

Osmanlı Devleti Birinci Dünya savaşına girdikten sonra seferberlik ilan etti. Birçok cephede düşmana karşı mücadele verilirken, savaşın sonlarına doğru merkezi otoritenin zayıflaması cephe gerisindeki eşkıyalık hareketlerinde de artmasına neden oldu. Özellikle Maraş sancağının Elbistan ve Pazarcık kazalarının dağlık alanlarındaki köylerde yaşayan Kürtlerden bazıları eşkıya çeteleri kurarak bölgedeki asayiş ve güvenliği bozulmasına yol açtı. Birinci Dünya Savaşının sonlarına doğru 1917 ve 1918 yıllarındaki Kürt eşkıyalarının faaliyetleri sancaktaki ve kazalardaki ticari ve ekonomik hayatı durma noktasına getirdi. Söz konusu çetelerin faaliyetleri nedeniyle can ve mal güvenliği kalmadığı gibi Türk köylüleri güvenliğin daha fazla olduğunu düşündükleri merkez sancak Maraş başta olmak üzere daha güvenli bölgelere göç etmek zorunda kaldı. Bu çalışmada 1917- 1918 yıllarında Maraş bölgesindeki Kürt eşkıyalarının faaliyetlerinin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk, Kürt, Eşkıya, Ata Bey, Şekip Bey

1 Dr.Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ayna76@gmail.com

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

Marash And The Surrounding Kurdish Bandits (1917-1918)

Bayram Ayna²

ORCID-0000-0002-8541-7256

Abstarct

The Ottoman State declared mobilization after entering the First World War. While fighting against the enemy on many fronts, the weakening of the central authority towards the end of the war led to an increase in the acts of banditry behind the façade. In particular, some of the Alawi Kurds living in the mountainous areas of Elbistan and Pazardzhik areas of Maras Sandjak led to bandit gangs and disturbed security and security in the region. Towards the end of the First World War, the activities of the Kurdish brigands of 1917 and 1918 brought them to the point of commercial and economic life-stopping in the mountains and in the wrecks. As a result of the activities of the said gangs, life and property security were not left, and the central villages, where the villagers thought that they had more security, had to migrate to safer areas, especially Maras. In this study, it is aimed to reveal the activities of the Kurdish bandits in the Maras region in 1917-1918

Keywords: Turkish, Kurdish, Bandit, Ata Bey, Şekip Bey

Giriş

Eşkıya, bahtsız, fena, hareketli, haylaz, haydut ve yol kesen anlamına gelen “şaki” kelimesinin çoğuludur. (Develioğlu, 2008: 977) Maraş sancağı, taşıdığı özelliklerden dolayı, eşkıyalık için elverişli bir durumdaydı. Öncelikle coğrafyası buna müsaitti. Maraş ve bağlantılarının oluşturduğu bölge, sulak

² Dr.Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ayna76@gmail.com

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

yaylalara, kışlak için elverişli ovalara ve su kaynaklarına sahipti. Vilayetin güneyinde başta Çukurova, Amik Ovası gibi konargöçerlerin kışlakları için uygun ovalar; kuzeyinde yaylak olarak kullanılan platolar vardı. Bir diğer coğrafi elverişlilik ise vilayetin çevresinde yer alan dağların, eşkıyanın takibe uğradığında kaçıp kurtulduğu, izini kaybettirdiği ve hürriyetini tam olarak yaşadığı uygun mekânlar olmasıydı. (Demirci, Arslan, 2012: 49-50)

Aynı zamanda Maraş üzerinden, Orta Anadolu'ya bağlanan bir güney-kuzey kervan yolu da bulunmaktaydı. Zira Maraş, bölgede çok önemli bir yol kavşağında bulunuyordu. Bu nedenle eski devirlerden beri büyük bir ticaret merkezi oldu. Osmanlı döneminde; Şam, Halep Antakya ve Urfa'dan Maraş'a bağlanan yol, Göksun üzerinden Kayseri'ye; Elbistan üzerinden Malatya'ya ulaşıyordu. Aynı zamanda bu yol Maraş-Malatya üzerinden Sivas'a da bağlanmaktaydı.

Maraş, Osmanlı Devleti'nde 1867 yılında yapılan idari düzenlemeler sonucunda Halep Vilayeti'ne bağlı bir sancak hâline getirildi. Maraş Sancağı'nın kazaları da şunlardı: Maraş merkez kazası, İslâhiye, Zeytun, Elbistan, Göksun, Andırın, Bulanık, Pazarcık ve Hassa. Daha sonra yapılan idarî düzenlemelerde Maraş'ın konumunda bir değişiklik olmamakla beraber Elbistan, Zeytun, Pazarcık ve Andırın Maraş'a bağlı kazalar olarak belirlendi. Maraş, II. Meşrutiyet'in ilân edilmesinden sonra bağımsız sancak hâline getirildi. (Günay, 2017:)

Maraş sancağında eşkıyalık faaliyetlerinin iyice arttığı dönemde, Meclis-i Umumi Liva Başkâtibi Ata, 1917 yılının Ağustos ayında Maraş Mutasarrıflığına atandı. Ata Bey, 1917-1918 yılları arasında Maraş Mutasarrıflık görevinde bulundu. (Gümüşalan, 2012: 27)

Birinci Dünya Savaşı'nda birçok cephede savaşan Osmanlı Devleti, gücünü gittikçe kaybetti. Devletin gücünün azalması, merkezi otoritenin zayıflamasına neden oldu. Bu durum vilayetlerde, sancaklarda ve genel manada her alanda kendini göstermeye başladı. Maraş ve çevresinde yaşayan Kürt aşiretleri de otorite boşluğundan faydalanarak eşkıya çeteleri kurdu. Bu çalışmada Maraş bölgesindeki Kürt eşkıyalarının buldukları yerler ve faaliyetleri ele alınacaktır.

1-Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Maraş'ın Genel Durumu

Birinci Dünya Savaşı başlar başlamaz, Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıklar kendilerince bir hesap içine girmişlerdi. Ermeniler, Türk hatta Rus ve İran hâkimiyetinden kurtularak bağımsız bir Ermenistan kurmak üzere harekete geçti. (Süslü, 2013: 94) Cephe gerisinde Ermenilerin yaptıkları hıyanetin

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

yanısıra Kürtlerin de çeteler kurarak yaptıkları eşkıyalık, gasp ve yağma hareketleri Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmaktaydı.

1914 yılı ortalarından itibaren Osmanlı topraklarının doğu bölgelerinde kurulan gizli Ermeni çeteleri isyan etmeye hazır beklemekteydi. (Eyicil, 2008: 303) Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşına girmesi üzerine, Türk askeri cephede savaşırken Ermeniler isyan etti. Bu isyanlar Anadolu'da Ermenilerin yaşadığı yerlerin tamamında görüldü. Türk ordusunu düşmanla işbirliği yaparak arkadan vuran, eşkıyalık ve katliam yaparak isyan eden Ermeniler güvenli bölgelere göç ettirildi.

26 Nisan 1916'da Maraş'ta tehcir kararına göre sevk olunmayan 3845 erkek ve 5000 kadın olmak üzere toplam 8845 Ermeni bulunmaktaydı. İsyana etmek için dağa çıkan Ermeni eşkıyası, Müslüman köylerden destek bulamazken, Müslüman olmayan köylerde ve sarp arazilerde gizleniyordu. Ermeni çeteleri Müslüman köylerde işledikleri cinayetler ve halkı soyduktan sonra, tekrar işlerinin başına dönerek izlerini kaybettiriyorlardı. (Eyicil, 2008: 322)

Tehcire tabii tutulmayan Ermenilerin bir kısmı ve bazı Kürt aşiretleri de otorite boşluğundan faydalanma yoluna gitti. Maraş Sancağı'nda da tehcire tabii olmayan Ermenilerle, Elbistan ve Pazarcık bölgelerinde bulunan Kürt aşiretleri de eşkıyalık faaliyetlerine başladı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, merkezi otoritenin zayıflaması, bu durumun ortaya çıkmasının en önemli etkeniydi. Tehcire tabii tutulmayan Ermenilerin yanısıra Kürtlerin de eşkıyalık faaliyetine başlaması, bozuk olan durumun daha da kötüye gitmesine yol açtı.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Anadolu'da görev yapan yöneticilerin büyük kısmı savaşa katıldı. Bu durum, ülke genelinde bir başıboşluğa neden oldu. Vilayetlerde meydana gelen bu boşluktan faydalanan birtakım eşkıya grupları, Anadolu'nun farklı bölgelerinde faaliyete geçerek asayiş ve düzenin bozulmasına neden oldu. Halkın uzun süren savaşlarla yıpranması, art arda gelen yenilgiler ve eşkıyalık hareketleri asker firarilerinde de artışa neden oldu. Ülke genelinde yaşanan bu sıkıntıların Maraş ve çevresinde yoğun olarak görüldü. 4 Nisan 1916 tarihinde Mutasarrıf Kemal Bey'in, Dâhiliye Nezaretine çektiği telgrafta; Maraş civarındaki asker firarilerinin sayıları ve durumları ile ilgili bilgiler verildi. Telgrafa göre; firarilerin, Pazarcık ve Elbistan Kazalarında yaklaşık 800 kişiye ulaşması, Süleymanlı Kazasında 50, Göksun Kazasında da 60 kişi olması bölgede asayiş konusunda ciddi rahatsızlıklar olduğunu göstermekteydi. Bu durumun biran evvel çözüme kavuşturulması ve firarilerin kısa sürede yakalanması konusundaki görüşler, ilgili kaymakamlar ile jandarma tabur komutanlıklarına bildirilerek mevcut probleme çözüm arandı. 3 Ağustos 1914 ile 31 Ağustos 1917 tarihleri arasında asker firari, bakayaya kalan ve

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi: 20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi: 20/12/2017

eşkiyalık edenler oldukça fazlaydı. Bu durumda olanlar Müslümanlardan 185, gayrimüslimlerden ise 342 kişi vardı. Firari ve bakayalardan eşkiyalık yapanların toplam sayısı 527 idi. (Gümüşalan, 2012: 50-51)

2-Elbistan Bölgesinde Kürt Eşkiyası

Elbistan, Birinci Dünya savaşı yıllarında Maraş sancağına bağlı bir kaza olarak idare edilmekteydi. Kaza nüfusu, 1890 yılında 47.715'ti. Bu nüfusun, Müslüman ve gayrimüslim olarak dağılımı şu şekildeydi: Müslüman Türkler ve Kürtler 44.761, Hristiyan Ermeni ve diğer unsurlar 2.954. Elbistan merkez kazada ise, Müslüman ve Hristiyan nüfusun sayıları birbirine çok yakındı. Müslüman Türk ve Kürtler 3.546, Hristiyan Ermeniler ve diğer unsurlar 2.954 kişiydi. (Cuinet, 1891: 240-241) Bu durum Müslüman Türk ve Kürtlerin genelde köylerde, gayrimüslimlerin ise kaza merkez yaşadığını göstermekteydi. Elbistan'da yaşayan Kürtler Müslüman nüfus içerisinde zikredildiğinden ayrıca belirtilmemiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, Elbistan bölgesinde eşkiyalık faaliyetleri çoğaldı. Özellikle 1917 yılında, Elbistan bölgesinin muhtelif yerlerinde eşkiyalık hareketlerinde bulunan üç çete vardı. (BAO, DH. ŞFR.79-A/149.) Çetelerden biri bu bölgede türeyen, çoğunluğunu Elbistan kazasının köylerinden asker kaçağı, bakayalardan ve Şî mezhebine mensup Kürtler oluşturmaktaydı. Miktarları tahminen otuz iki kişi idi.

Söz konusu otuz iki kişiden oluşan Kürt çetesi, Elbistan'a o günün koşullarında iki saat mesafedeki Zerdekeş³ köyünde yuvalanmaktaydı. Zerdekeş köyündeki asker firarileri ve bakayaların tamamı bu çeteye dâhildi. Başlangıçta beş altı kişiden oluşan bu çetenin takibi için Haziran 1917'de, 10 kişilik bir asker müfrezesi görevlendirildi. Jandarma müfrezesinin takibi sırasında, Elbistan'a dört saat mesafede çatışma meydana geldi. Gerekli tedbirleri almayan jandarma bu çatışmada üç asker ve bir çavuş şehit verdi. Bu hadiseden sonra iyice cesaretlenen çeteye, peyderpey diğer asker firarileri de katılmaya başladı. Çetenin mevcudiyeti de giderek arttı.

1917 Ağustos başlarında bu Kürt çetesi, Elbistan merkeze bağlı Evliya⁴ köyünü bastı. Köylünün nakit parasına, mallarına ve hayvanlarına el koydu. Çete, Evliya köyündeki yağma ve talandan sonra, Elbistanlı Kasap Mustafa isminde bir kişiyi katletti. Kürt çetesi adeta Elbistan bölgesinin korkulu rüyası haline geldi. Faaliyetlerine devam eden çete, sekiz asker bakayasını karakola

3 Bugün Kahramanmaraş Nurhak ilçesine bağlı, yaklaşık 20 km uzaklıkta Gümüşdöven Köyü.

4 Bugün Kahramanmaraş Elbistan ilçesine bağlı, 4, 5 km uzaklıkta Gündere köyü.

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

götüren askerlere, yolda saldırı düzenledi. Bu saldırıda, bir asker kaçırılarak dağa kaldırıldı.

Çoğunlukla kendi köyleri civarındaki yerlerde eşkıyalık yapan eşkıya çetesi, bölgenin dağlık olması nedeniyle kolaylıkla buralarda barınabilmekteydi. Çetedeeki eşkıya sayısının artması, giderek güçlenmelerine neden oldu. Sadece Elbistan bölgesindeki soygun yağma ve talanla yetinmediler. Kısa bir zaman sonra, Pazarcık ve Antep'in köylerine de baskınlar düzenlemeye başladılar.

Elbistan ilçesi, aynı zamanda jandarma bölüğü merkeziydi. Bölgenin asayiş ve nizamının sağlanması için yeteri kadar asker vardı. Jandarma takip müfrezesi uğradığı ilk hezimetten sonra, eşkıyanın takibini bizzat Jandarma Bölük Kumandanı Hamdi Efendi yapmaya başladı.

3-Halep Mülkiye Müfettişi Şekip Bey'in, Maraş'taki Eşkıyalık Hareketleriyle İlgili Raporu

Maraş bu dönemde Halep' e bağlı bir sancak olarak yönetilmekteydi. Eşkıyalık faaliyetlerinin giderek artması, artan şikâyetler ve yerel yöneticilerin eşkıyaların ortadan kaldırılması konusundaki vurdumduymazlıkları üzerine Halep Valiliği tarafından Mülkiye Müfettişi Şekip Bey bu durumu araştırmakla görevlendirildi. Şekip Bey, Maraş bölgesindeki eşkıyalık faaliyetlerinin bastırılmasında yerel yöneticilerin ihmali ile ilgili yaptığı incelemeler neticesinde bir rapor hazırladı. Şekip Bey'in raporuna göre, eşkıya takip işini bizzat üzerine alarak idare eden Jandarma Bölük Kumandanı Hamdi Efendi, birkaç gün köylerde dolaşarak yataklık yaptıkları isnadıyla halkı soymaktan başka bir iş yapmadı. Eşkıyayı takip etmeye de bir daha çıkmadı.

Elbistan kaymakamı Hilmi Bey, adeta bölgenin asayişinden kendisi sorumlu değilmiş gibi bir tavır içerisindeydi. Kaymakam Hilmi Bey asayiş ve nizamın sağlanması ile ilgilenmediği gibi, kendisine gayri meşru yollardan kazanç sağlama peşindeydi. Bir anlamda olaylarını akışına bırakarak, yasak savma kabilinden işlemler yapıyordu. Sorumluluk bölgesinde eşkıyayı takibe çıkmamasının yanısıra bölgede meydana gelen eşkıyalık hareketlerini Maraş sancak merkezine bildirerek, oradan kuvvet istemekten başka bir iş yapmıyordu. Eşkıyanın faaliyetlerine engellemek maksadıyla en küçük bir tedbir dahi almıyordu. Kürt eşkıya çetesinin bu kadar büyümesinde, hiçbir tedbir almayan sadece durumu idare etmeye çalışan Kaymakam Hilmi Bey'in büyük payı vardı.

Eşkıyanın, Elbistan bölgesinde meydana getirdiği güvensizlik ortamı ve yerel yöneticilerinde zamanında gerekli tedbirleri almaması asayişin iyice bozulmasına yol açtı. Bu durumda istifade yoluna koyulan asker firarileri ve başıboş serseriler köyler arasındaki yollarda halkı soymaya başladı. Göksun

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

kaymakamı İslam Ferit Bey, Elbistan hududu civarında karşılaştığı üç silahlı eşkıya ile çatışmaya girdi.

Şekip Bey raporunda ayrıca, eline silah geçiren her aciz ve serserinin eşkıyalık yapmasının bölgede revaç bulduğunu ifade etti. Elbistan jandarma kumandanının ve kaymakamının yapılan tahkikat neticesinde, şahsi menfaatlerinin peşine düştüğü ve suiistimallerinin bulunduğu anlaşıldı. Jandarma Nizamnamesinin 80. maddesi gereğince, Jandarma Tabur Kumandanlarının senede iki defa sorumluluk bölgelerindeki karakolları teftiş etmeleri gerekmektedir. Jandarma Tabur Kumandanı Lütfi Bey, bölgeye gelişinin bir seneye yaklaşmasına rağmen değil eşkıya takibi, teftiş için bile dışarıya dahi çıkmadı. Maraş Mutasarrıfı, sancakta göreve başlamasının üzerinden sekiz ay geçmesine rağmen emniyet asayiş ve emniyeti ile hiç ilgilenmedi.

Müfettiş Şekip Bey raporunun sonuç bölümünde, devletin gücü karşısında hiçbir kuvvetin dayanamayacağını, eşkıyalık yapan bir avuç serserinin kısa zamanda ortadan kaldırılması gerektiğini belirtti. Bunun yanısıra Jandarma Tabur Kumandanının mevcut kuvvetle eşkıyayı bertaraf edebileceği, son defa olarak vazifesini layıkıyla yapması için uyarılması gerektiği ve ihmalleri görülenlerin şiddetle cezalandırılması da rapor da yer aldı. (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 17.)

Maraş mutasarrıfı, Elbistan kaymakamı ve Jandarma kumandanları da merkezi otoritenin zayıflığından istifade yoluna gitti. Savaş yıllarında ekonomik anlamda yoksullukla mücadele eden halk hem eşkıya çeteleri hem de en az onlar kadar bu durumu görmezlikten gelen yöneticilerle mücadele etmekteydi.

17 Aralık 1917'de Maraş mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen şifrede, Göksun kazasına sınır olan Sivas'ın Aziziye bölgesinde bir takım Kürt ve Çerkezlerin menzil noktalarındaki köylere yağma ve talan amaçlı saldırı düzenlediği bildirildi. Eşkıyalar köylerin iâşe ambarlarını ve aşar vergilerin toplandığı ambarları yağmaladı. (BAO, DH, ŞFR, 573.66.01.)

4-Eşkıyalık Faaliyetlerinin Ortadan Kaldırılması İçin Yapılan Çalışmalar

Halep Valiliği ile Dahiliye Nezareti arasındaki yazışmalarda, Elbistan bölgesinde türeyen ve mevcutları günden güne artan Kürtlerden meydana gelen çetenin yanında, Maraş'ta iki çetenin daha varlığından bahsedilmekteydi. Bunlarda biri Zeytun civarında türeyen İslahiye-Maraş- Pazarcık arasında gasp ve soygun yapan (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 25) Topal Gâvur çetesi diye ünlenen Ermenilerden meydana gelen çeteydi. Yaklaşık 30 Ermeni'den oluşan

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

bu çetede Pazarcık'taki Türk köylerine baskınlar düzenliyor, halkın canına ve malına kast ediyordu. (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 17.) Eşküyâğın bu derecede çoğalması, yerel idare yöneticilerinin ve Jandarma kumandanlarının tenperverlikleri yüzünden kaynaklanmaktaydı. (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 25.)

Maraş Mutasarrıflığından 24 Eylül 1917 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda, söz konusu Kürt çetesinin ortadan kaldırılması için birkaç koldan jandarma müfrezeleri çıkarıldığı bildirildi. Maraş'taki jandarmanın yetersizliği nedeniyle, Halep'te bulunan 7. Ordu Kumandanlığından yardımcı kuvvet alındı. Eşküyânın takibi için Halep'ten gelen 50 kişilik süvari müfrezesi Pazarcık kazasına götürüldü. Halep'ten gelecek olan diğer yardımcı kuvvetin de Elbistan kazasına eşküyânın ortadan kaldırılması amacıyla götürülmesi planlanmaktaydı. Ayrıca Maraş Mutasarrıfı eşküyâlık hareketlerine son vermek ve asayişin tekrar sağlanması için her gün gerekli tedbirlerin alındığını, takibatın sürekli devam ettiğini belirtti. (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 21.)

Maraş Mutasarrıfı, sancak dâhilindeki eşkuya çetelerinin mevcut jandarma kuvvetiyle bertaraf edilemeyeceğini ve bölgenin coğrafi şartlarının da buna izin vermediğini ifade etmekteydi. Halep'teki 7. Ordu Kumandanlığından kuvvet gönderilmesiyle, eşkuya takibatının yapılabileceğini Dahiliye Nezareti'ne bildirdi. (21 Ekim 1917) (BAO, DH. EUM. 6.Şb., 27.15.7.) Dahiliye Nezareti'nden Maraş Mutasarrıflığına verilen cevapta, eşküyânın ortadan kaldırılması için gerekli olan askeri kuvvetin Arabistan Umum Kumandanlığı ile Halep'te bulunan 7. Ordu Kumandanlığından talep edilmesi emri verildi. (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 3.)

29 Kasım 1917'de Maraş Mutasarrıflığından, Dahiliye Nezareti'ne gönderilen şifre yazısında, eşküyânın takibi ve ortadan kaldırılması için, Halep'teki 7. Ordu Kumandanlığından gönderilmesi beklenen 600 mevcutlu taburun gelmediği bildirildi. Ayrıca eşkuya ve firarilerin sayısının çok olması nedeniyle, sancak merkezinde bulunan 140 kişilik depo taburunun yetersiz olduğu da belirtildi. (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 30.)

5-Pazarcık'ta Kürt Eşküyâlarının Faaliyetleri

Pazarcık, Birinci Dünya Savaşı sırasında Maraş sancağına bağlı bir kaza idi.1890 yılında kazanın nüfusu 22.6852'ti. Bu nüfusun 21.651'ini Müslüman Türk ve Kürtler, 1304'ünü Hristiyanlar oluşturmaktaydı. Kazada 1 nahiye, 76 köy bulunmaktaydı. Cuinet, 1891: 245)

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

Pazarcık bölgesinde, çoğunluğunu Müslüman unsurlar olan Kürt ve Çerkezlerin oluşturduğu bir çete vardı. Söz konusu çete, Maraş'taki Kürt Ağaları tarafından sevk ve idare edilmekteydi. Çete baskın ve tecavüzleri bilhassa Türk Köylerine yapıyordu. Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Müdürlüğünden Maraş Mutasarrıflığına yazılan 24 Kasım 1917 tarihli şifre yazısında bu çete ile hangi işlemlerin yapıldığının bildirilmesi istendi. (BAO, DH. ŞFR.81.231.)

Çoğunluğunu Kürtlerin ve Çerkezlerin oluşturduğu ifadesine bakılacak olursa bu çetenin içinde Ermenilerin de olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Maraş'taki eşkiyalık faaliyetleri ile ilgili, Halep Mülkiye Müfettişi Şekip Bey tarafından hazırlanarak Dahiliye Nezareti'ne sunulan raporda, Pazarcık kazasına bağlı bugünde aynı adla anılan Ördek Dede⁵ köyüne saldırı düzenleyen bir çeteden bahsedilmekteydi. Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Müdürlüğünden Maraş Mutasarrıflığına yazılan 24 Kasım 1917 tarihli şifre yazısında da, çoğunluğunu Kürt ve Çerkezlerin oluşturduğu çetenin birkaç ay önce Ördek Dede köyüne baskın düzenlediği ifade edildi. Muhtemelen iki ayrı yazıda bahsedilen çete aynı çete idi. Çok sayıdaki eşkiyanın Ördek Dede köyüne yaptıkları baskın sonrasında, halk köyü terk ederek Antep, Maraş ve Malatya'ya sığındı. (BAO, DH. ŞFR.81.231.)

Pazarcık bölgesindeki Kürt eşkiyasının, Türk köylerine ve ailelerine karşı yaptığı saldırılar karşısında çaresiz kalındı. Bunun üzerine, Maraş Sancağı ileri gelenleri, 18 Haziran 1918'de Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Müdürlüğüne telgraf çekerek gerekli tedbirlerin alınmasını istedi. Meclis-i Umûmi azasından Mehmet Emin, Meclis-i Umûmi azasından Kadızâde Mehmet Ziya, Doktor Mustafa, Katipzâde Mehmet Tefik, Zülkadirzâde Hakkı, Belediye azasından Lütfi Bey, Kocabaşzâde Ömer, Bayazıtzâde Ali Rıza (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 39. 68. 7.) gibi sancak ileri gelenleri, bir senedir Kürt çetelerinin sancağın emniyet ve asayişini tamamen bozduklarını ifade etti. (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 39. 68. 1.)

Maraş sancağı, Kürt çetelerinin faaliyet alanı haline geldi. Bir yıllık süre zarfında, 40'dan fazla Türk köyü, eşkiyalar tarafından tahrip ve yağma edildi. Bu köyleri Kürt eşkiyası hemen hemen tamamen harap edince, ahalisi Türk olan Akcan⁶ (Halep Vilayeti Salnâmesi, 1326/1908: 501) köyü tahliye edildi. Özellikle Türk köylerinde işiyle gücüyle meşgul, savunma araçlarından ve müdafaadan mahrum halk tecavüz ve baskına uğramaktaydı. Maraş'a bir

⁵ Kahramanmaraş, Pazarcık ilçesine bağlı, yaklaşık 42 km uzaklıkta aynı adla anılan köy.

⁶ 1908 Halep Vilayeti Salnâmesinde, Pazarcık kazası Boz Ağa Atmalısı nahiyesine bağlı köyler arasında zikredilmekteydi.

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

buçuk saat mesafedeki Akçagözü Çiftliğindeki insanlar dağa kaldırılarak beş yüz Osmanlı altını fidye istenmekteydi. (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 39. 68. 1.)

Maraş ileri gelenleri, söz konusu Kürt eşkıyasının zulmüne halkın tahammülünün kalmadığını belirtti. Dört yıldır düşmanlarla muzaffer bir şekilde mücadele eden Osmanlı Hükümeti için, Kürt eşkıyalarına engel olunamaması utanılacak bir durumdu. Eşkuya yüzünden aileler çok perişan duruma düşerek adeta mahrumiyet içindeydi. (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 39. 68. 2.)

Pazarcık kazasındaki Kürt eşkıyalarının mağdur ettiği çaresiz köylüler, Maraş merkeze guruplar halinde göç ediyorlardı. Eşkuyalar sadece halkın malına ve canına değil, namus ve iffetlerine de ilişiyorlardı. Merkez Sancağa bu durumu şikâyet için gidenler ise, yöneticiler tarafından tehdit ile susmaya mecbur bırakılmaktaydı. Bölgenin asayışı ve emniyetini sağlamakla görevli olanlar gece gündüz eğlence için yaşıyorlardı. Bilhassa jandarma kumandanları türlü türlü hilelere başvurarak, bu durumdan şikâyet edenleri suçlu bulmaktaydı. Jandarma kumandanları sorumluluk bölgesindeki yerlere davet tezkireleri çıkararak binlerce Osmanlı altını rüşvet olarak almaktaydı. (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 39. 68. 5.)

Jandarma yüzlerce eşkıyanın tecavüzlerine hiç dokunmayarak, adeta onlara zulüm yapmaları için izin vermektedir. Sancak yöneticileri var olan fiili durumu da inkâr etmekteydi. (BAO, DH. EUM. 6. Şb., 39. 68. 7.) Bu nedenlerden dolayı şehrin ileri gelenleri, çaresizlik içerisinde Kürt eşkıyasının zulmünden kurtulmak için Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Müdürlüğüne başvurdu.

1917 yılı sonlarına doğru, Pazarcık kazasına bağlı Kenizli köyünde ikamet eden Atmalı aşireti lideri Kürt Paşo Ağa, evine giren eşkıyalar tarafından tehdit edildi. Paşo Ağa, aile fertleri ile birlikte katledilmekle tehdit edilerek on üç lirasıyla eşyaları gasp edildi. Ayrıca eşkıyalar, köy muhtarı Vakkas'ın da kırk sekiz lirasını da gasp etti. (BAO, DH. ŞFR. 574.5.1.1)

6-Maraş Sancağı Yöneticileri İle İlgili Yapılan İncelemenin Sonucu

Şûrâ-yı Devlet tarafından yapılan inceleme neticesinde, söz konusu dönemdeki kamu görevlileri hakkında haklarındaki çeşitli isnatlar nedeniyle bir takım kararlar alındı. Maraş Mutasarrıfı Ata Bey, Jandarma Kumandanı Lütfi Bey, Bölük Kumandanı Lebib Efendi, Tahrirat Kâtibi Hakkı Efendi, Evrak Müdürü Hilmi Efendi, Jandarma Arab Mehmet, Şekeroba Muhtarı Haydar Kâhya ve ahaliden Ali Beyin bazı suçlardan lüzum-u muhakemelerine (BAO, ŞD. 2252. 14.5), (BAO, ŞD. 2252. 14.3.1), bazı maddelerden dolayı da Ata Bey,

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

Lütfi Bey, Lebib Efendi'nin men'i muhakemelerine karar verildi. (BAO, ŞD. 2252. 14.7.)

Mutasarrıf Ata Bey, Jandarma Kumandanı Lütfi Bey, Jandarma Bölük Kumandanı Lebib ve Pazarcık Kaymakamı Şihab Bey'in bölgede ortaya çıkan eşkıyanın takibi ve ortadan kaldırılması ile ilgili sancağın sahip olduğu kuvvet ölçüsünde eşkıyanın tenkili konusunda faaliyet gösterdikleri ve lakayt davranmadıkları sonucuna varıldı. (BAO, ŞD. 2252. 14.2.1.)

Maraş Sancağı ileri gelenlerinin, Jandarma kumandanı Lebib Efendi'nin asayişi sağlamak yerine türlü hilelere başvurarak halkı soyduğu iddiaları ile ilgili olarak şu karar verildi: Jandarma Bölük Kumandanı Lebib Efendi'nin, jandarmalar vasıtasıyla köylerden ucuza yağ toplattırıp (BAO, ŞD. 2252. 14.2.1.), daha sonrada bu yağı yüksek fiyata sattırıldığı (BAO, ŞD. 2252. 14.4.2.), Şekeroba Muhtarı Haydar Kâhya'nın da kumandan hesabına aynı yolla pirinç sattığı ve ahaliden nakdi para almasından dolayı münferiden lüzum-u muhakemesine karar verildi. Ayrıca Bayezidzâde Ali Bey'in konağı, eşkıyalar tarafından basılarak eşyasına ve nakit parasına el konuldu. Müşteki Ali Bey'in Mutasarrıflığa verdiği şikâyet dilekçesi, Jandarma Kumandanı Lütfi Bey'e havale edildi. Bu müracaat sırasında Bayezidzâde Ali Bey makamında Lütfi Bey'e hakaret etti. Bunun üzerine Lütfi Bey'in de, ona hakaret ettiği anlaşıldı. (BAO, ŞD. 2252. 14.4.2.)

Şura-yı Devlet kararlarından da anlaşıldığı üzere, Pazarcık ve çevresindeki eşkıyayı ortadan kaldırmak ve asayişi sağlamakla yükümlü olan jandarma kumandanının halkı soyarak rüşvet aldığı yönündeki iddiaların doğru olduğu anlaşıldı. Bu durumun var olan eşkıyalık faaliyetlerini artırdığı ve eşkıyaları cesaretlendirdiği gibi, devam eden savaş dolayısıyla halkın kötü olan durumunu daha da kötüye gitmesine de neden oldu.

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

Sonuç

Birinci Dünya Savaşının sonlarına doğru Maraş bölgesinde görülen eşkıyalık hareketlerinin artması, birçok cephede savaşan Osmanlı devletinde alınan yenilgiler ve asker azlığı nedeniyle merkezi otoritenin zayıflamasının sonucuydu. Ermenilerin Türk ordusu cephelerde savaşırken düşmanla işbirliği yaparak Türkleri arkadan vurması ve tehciye tabi tutulmayarak yerlerinde kalanların da eşkıyalık hareketlerine başladığı bilinen bir gerçektir.

Özellikle Elbistan bölgesindeki Zerdekeş köyündeki Kürtler türeyen ve sayıları günden güne aratan eşkıya çetesi, Elbistan dışına da çıkarak Antep'in köylerine kadar Türk köylerine saldırılar düzenledi. Aynı şekilde Pazarcık bölgesinde türeyen Kürtlerden meydana gelen eşkıyada Pazarcık kazasındaki Türk köylerine saldırılar düzenleyerek, halkın yerlerinden göç ederek merkez sancak Maraş'a göç etmesine neden oldu. Eşkıyalık hareketleri sadece halkı soymak şeklinde değildi. Eşkıya çeteleri saldırı düzenlenledikleri yerdeki halkın canına malına namusuna ve iffetine kast etmekteydi.

Asayiş ve güvenliği sağlamakla görevli, mutasarrıf, kaymakam ve Jandarma kumandanları gibi yetkililerinde bu işe göz yumması eşkıyaların cesaretini artırdı. Yerel yöneticilerin halkı suçlayıcı tavırlar içinde hareket ederek halkı eşkıyaya yataklık yapmakla sulayarak rüşvet alma peşinde koşması asayişin ve güvenliğin tamamen bozulmasına yol açtı. Yerel yöneticilerden hiçbir ümidi kalmayan Maraş sancağının ileri gelenleri çareyi merkezi hükümet den yardım almakta buldu. Halep Valiliği tarafından görevlendirilen Mülkiye Müfettişi Şekip Bey'in Maraş'ta eşkıyalık faaliyetleri ile ilgili hazırladığı raporunda da halkın iddialarının tamamen doğru olduğu görülerek gereken tedbirlerin alınması istendi.

Zeytun civarında türeyerek Türk köylerine baskınlar düzenleyen iki Ermeni çetesinin yanısıra, Elbistan ve Pazarcık kazalarında da Kürtlerden

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

oluşan iki çeteninde aynı şekilde Türk köylerine baskınlar düzenlemesi çok dikkat çeken bir hadiseydi. Her iki unsura mensup olan çeteninde Türk köylerini hedef alarak eşkıyalık yapması, bu hadiseyi önemli kılan diğer bir husustu.

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Belgeleri

BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 25.
BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 17.
BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 21.
BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 7.
BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 3.
BAO, DH. EUM. 6. Şb., 27. 15. 30.
BAO, DH. EUM. 6. Şb., 39. 68. 7.
BAO, DH. EUM. 6. Şb., 39. 68. 1.
BAO, DH. EUM. 6. Şb., 39. 68. 2.
BAO, DH. EUM. 6. Şb., 39. 68. 5.
BAO, DH. EUM. 6. Şb., 39. 68. 7.

Dahiliye Şifre Kalemi Belgeleri

BAO, DH. ŞFR.81.231.
BAO, DH. ŞFR.79-A/149.
BAO, DH. ŞFR.81.231.
BAO, DH. ŞFR. 574.5.1.1.

Şûrâ-yı Devlet Belgeleri

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ayna/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017

BAO, ŞD. 2252. 14.2.1.
BAO, ŞD. 2252. 14.3.1
BAO, ŞD. 2252. 14.4.2.
BAO, ŞD. 2252. 14.5.
BAO, ŞD. 2252. 14.6.
BAO, ŞD. 2252. 14.7.

Kaynak Eserler, Kitaplar ve Makaleler

CUÏNET, Vital, 1891, La Turquie D'Asie, Volume 2, Paris.

DEVELİOĞLU, Ferit, 1993, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

EYİCİL, Ahmet, 2008, Osmanlı Son Döneminde Maraş'ta Ermeni Siyasi Faaliyetleri, Gün Yayınları, Ankara.

Halep Vilayeti Salnâmesi, 1326/1908, Defa 35.

SÜSLÜ, Azmi, 2013, Ermeniler, Tehcir ve Sonrası, Berikan Yayınevi, Ankara.

DEMİRCİ, Süleyman, ARSLAN, Hasan, 2012, "Eşkîyalar ve Osmanlı Devleti: Maraş Eyâleti Örneğinde Devlet Görevlilerinin Eşkîyalık Faaliyetleri ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları (1590-1750)", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: / 2, Sayı:16.

GÜNAY, Nejla, "XIX. Yüzyıl Sonu XX. Yüzyıl Başlarında Maraş ve Zeytun'un Demografik Yapısı İçinde Ermeni Nüfusu", <http://turksandarmenians.marmaraedu.tr/tr> Erişim Tarihi: 21.11.2017.

SÖYLEMEZ, Faruk, 2007, "XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş Ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri" Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 22 Yıl: /1.

ISSN:2148-2292.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Айна/atdd/0000-0002-8541-7256

Makale Başv. Tarihi:20/11/2017

Makale Y. Kabul Tarihi:20/12/2017